

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

Հետազոտության թեման՝ «Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը պատմություն և առարկայի դասավանդման ընթացքում»

Առարկան՝ պատմություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Շուշան Իսրայելյան

Ուսումնական հաստատություն՝ Ալավերդու Հովհ. Թումանյանի անվան համար երկու հիմնական դպրոց

Երևան 2023

Բովանդակություն

Ներածություն-----	3
ԳԼՈՒԽ 1.Սովորողի արժեհամակարգի վրա ազդող գործոնները-----	7
ԳԼՈՒԽ 2. Սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեքային և ընդհանուր զարգացման հիմնախնդիրները -----	9
ԳԼՈՒԽ 3. Սովորողների մոտ ինքնուրույնություն , նախաձեռնություն և ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը պատմություն առարկայի դասավանդման ընթացքում-----	13
Եզրակացություն-----	16
Գրականության ցանկ-----	17

Ներածություն

«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Արժեքների թվարկված համախմբերից որևէ մեկին գերապատվություն տալը կնշանակեր ոչ մանկավարժական մոտեցում խնդրին: Արժեհամակարգը լիակատար է և համեմատաբար ավարտուն բոլոր ներառված համախմբերի ներդաշնակ փոխլրացման պայմաններում: Արժեհամակարգի ձևավորման գործում առավել կարևորվում են հումանիտար առարկաները, որոնցից իր ուրույն տեղն ունի պատմություն առարկան:

Պատմությունը կարևոր դեր է խաղում հասարակական դաստիարակության մեջ: Բոլոր ժամանակներում՝ սկսած անտիկ շրջանից, պատմությանը դիմել են գրականության և արվեստի գործիչները: Նրանց լավագույն ստեղծագործությունները ոգեշնչված են եղել պատմության օրինակներով: Անցյալի փորձը, որն ամրագրված է ժողովրդի հասարակական հիշողության մեջ, ունի բարձրագույն արժեք և համապատասխան պայմաններում կարող է վերածվել իրական քաղաքական ուժի: Պատահական չէ, որ ժողովուրդների կյանքի շրջադարձային փուլերում մեծանում է նրանց հետաքրքրությունը պատմության նկատմամբ: Պատմության իմացությունն առավելագույնս հնարավորություն է տալիս իրականացնելու մեր ազգային իդեալը, ձևավորելու ու պահպանելու հայի կերպարը: Պատմության ուսուցման գործընթացում են լուծվում սովորողների կրթական, արժեքային, դաստիարակչական և ընդհանուր զարգացման խնդիրները: Հարկ է նշել, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, հոգևոր իմացական, գեղագիտական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Շատ կարևոր է, որ մեր երկրում կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը դառնա սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը: Մարդու անձի ձևավորումն ու զարգացումը տեղի է ունենում գործունեության տարաբնույթ ձևերով, դրա համար էլ արժեքային համակարգի՝ որպես անձի սոցիալբարոյական

ուղղվածության անբաժանելի մասի, ձևավորումն իրականացվում է մանկավարժների կողմից՝ օգտագործելով ուսումնադաստիարակչական աշխատանքի տարբեր մեթոդներ, միջոցներ և ձևեր: Ազգային արժեհամակարգով երիտասարդ սերնդի ձևավորման գործում կարևոր դեր է խաղում հատկապես հայրենասիրական դաստիարակությունը, որով սերմանվում է հայրենիքի հանդեպ սեր և նվիրվածություն, երկրի առաջընթացին սեփական ջանքերով նպաստելու ձգտում: Դպրոցում պատմություն առարկայի դասավանդման մակարդակում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման և հոգևոր-բարոյական դաստիարակության նպատակն է ստեղծագործ, բանիմաց, բարձր բարոյական ՀՀ քաղաքացու ձևավորմանը և զարգացմանը նպաստելը: Ազգային գիտակցությամբ օժտված, համակողմանի զարգացած, լիարժեք դաստիարակություն ստացած, համամարդկային արժեքներով առաջնորդվող ազատ, գիտակից քաղաքացի մարմնավորելը: 3 Այդ նպատակն իրականացնելու համար՝ սովորողներին փոխանցելով պատմություն առարկայի կարևորության գիտակցումը, անհրաժեշտ է լուծել կրթադաստիարակչական մի շարք կարևոր խնդիրներ: Դեռևս չունենալով կայացած արժեհամակարգ, սովորողն առավել հակված է ընդօրինակելու շրջապատին: Ուստի այս առումով մեծ է զանգվածային տեղեկատվական միջոցների դերը, որոնցում ներկայացվող ոչ ճիշտ հայերենը, ցածրաճաշակ երաժշտությունը, խաթարված մտածելակերպը, սոցիալական կայքերում հակասոցիալական ու հակազգային արժեքներ քարոզող նյութերն իրենց բացասական ազդեցությունն են ունենում երեխայի արժեհամակարգի ձևավորման վրա: Ծնողները, խրախուսելով կամ հանդիմանելով, ամրապնդում կամ կասեցնում են տվյալ վարքի և արժեքային պատկերացումների ձևավորումը: Արժեհամակարգի ձևավորման և պահպանման գործընթացում, ընտանիքից բացի, դպրոցն է այն հիմնական վայրը, որտեղ կոփվում է ապագա քաղաքացու բնավորությունը, ձևավորվում է բարոյական նկարագիրը, աշխարհայացքը: Ուստի ուսուցչի մանկավարժական կոմպետենտությունը, մարդկային և բարոյական կերպարը, քաղաքացիական դիրքորոշումը, մտահորիզոնը, լայնախոհությունը, սերը երեխաների նկատմամբ ուսումնական գործընթացի դաստիարակչական ներգործության բարձրացման կարևոր պայմաններից են: Խնդիրները լուծելու համար պետք է սովորողներին զինել գիտելիքներով, նրանց

հաղորդակից դարձնել հասարակական, հոգևոր-բարոյական, ազգային և համամարդկային արժեքներին, սովորողների մեջ սերմանել ազգային գիտակցություն, զգացմունքների դաստիարակություն՝ որն անքակտելիորեն կապված է նրանց մտածողության, հիշողության զարգացման, երևակայության հետ, զարգացնել ներկայացվող նյութի վերաբերյալ ունեցած տեսական գիտելիքների յուրացում և համակարգում, անցյալի իրադարձությունները իրենց փոխկապակցվածության մեջ ըմբռնելու և գնահատելու կարողություն: Սովորողների արժեքային կողմնորոշման խնդրի լուծումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ ուսուցիչը համագործակցային հարաբերությունների միջոցով աշակերտների մեջ պետք է ձևավորի ոչ միայն մտավոր, այլև բարոյական, գեղագիտական ու ֆիզիկական դաստիարակության խնդիրների նկատմամբ համակողմանի հետաքրքրություն: Թեմայի հետազոտությունը՝ հնարավորություն է ընձեռում նորովի ընկալել պատմության դասավանդման գործընթացում գոյություն ունեցող հիմնախնդիրների լուծման հրատապությունը: Առարկայի դասավանդման արդիականությունը կայանում է ստորև բերված դիտարկումների հիմնավորմամբ: Ազգի հիմքը կրթությունն է: Կրթության ողնաշարը, կրթության առանցքը արժեհամակարգն է: 4 Պատմություն առական համարվում է անցյալի և ներկայի անբաժանելի կապ, կենդանի օրգանիզմ, որի ուսումնասիրությունը, փաստերի և ռեսուրսների հավաքագրումը հանդիսանում է արդի գիտահետազոտական, ճանաչողական և ուսումնադաստիարակչական կարևորագույն գործառույթներից մեկը սովորողների ընդհանուր արժեհամակարգում, սոցիալ-մշակութային տարրերի ամբողջականություն, որն անհրաժեշտ է պահպանել և ներկայացնել գալիք սերունդներին: Արժեքային համակարգի ձևավորումը կարևորվում է նաև այն պատճառով, որ որոշակի արժեքային համակարգի հենքի վրա կառուցված գործողությունները ճանաչելի են և հետևաբար ընդունելի, քանզի դրանք սկիզբ են առնում ազգային, համամարդկային համընդհանուր սկզբունքներից, նորմերից և օրենքներից: Ուստի այս տեսանկյունից դիտարկելիս կարևոր է անհատ-քաղաքացու արժեհամակարգի ձևավորումը: Ներկայացվող թեմայի գիտական ուսումնասիրությամբ ամբողջանում է պատմություն առարկայի դասավանդման գործընթացում սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման ընդհանուր պատկերը:

Նպատակը

Կրթական տարբեր աստիճաններում աշակերտի մոտ ձևավորել աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի տարբեր դրսևորումներ և հարաբերություններ: Վերաբերմունքն աշխարհի նկատմամբ և հարաբերությունը աշխարհի հետ, վերաբերմունք սեփական անձի նկատմամբ և հարաբերությունն ինքն իր հետ իրականացվում են հասարակական դաստիարակության համակարգի (ուսումնական հաստատություններ, հասարակական, պետական, խորհրդակցական մարմիններ, մանկապատանեկան կառույցներ, այլ) և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (հեռուստատեսություն, համացանցային լրատվական միջոցներ, մամուլ) միջոցով: Կինոն, թատրոնը, հեռուստատեսությունը, համացանցը ներգործում են աշակերտի անձի վրա ոչ միայն որպես տեղեկատվության աղբյուրներ, այլ նաև որոշակի 4 տիպարների միջոցով, որոնց դրսևորվում են այդ «տեղեկատվական աղբյուրներից հոսող» հերոսների վարքագծում: Խնդիրներ Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում: Իսկ ակտիվ ճանաչողական գործունեության պայմաններում ձևավորված գիտելիքները աշակերտների մոտ վերածվում են համոզմունքների և կարողությունների: Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար խնդիր է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները: Կրելով վերոնշյալ և այլ հանգամանքների ներգործությունը, ընտրությամբ յուրացնելով դրանց ազդեցությունը՝ աշակերտը հաղորդակցվում է հասարակական մշակույթին և ձևավորվում իբրև ստեղծագործական անհատականություն:

Գլուխ 1

Սովորողի արժեհամակարգի վրա ազդող գործոնները

Աշակերտները, իրենց տարիքային, սեռական և անհատական առանձնահատկություններին համապատասխան, հակված են նույնացնել իրենց այս կամ այն հերոսի հետ՝ յուրացնելով նրանց վարքի ձևերը, ապրելակերպը, հագուստը, կենցաղը, կյանքի ոճը և այլն: Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող գործոններից են ավանդական միջոցները, այսինքն՝ աշակերտի մեջ աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի և հասարակության հետ հարաբերության, սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումը ընտանիքի և սոցիալական միջավայրի միջոցով: Սակայն սովորողների կողմից այդ միջավայրին բնորոշ արժեքների, կանոնների, չափանիշների, հայացքների յուրացումը միշտ չէ, որ համապատասխանում է հասարակության կողմից ընդունված արժեքներին և խրախուսելի չափանիշներին: Ավանդական միջոցների յուրացումը լինում է չզիտակցված՝ վարքի ընդունված կադապարներն ընդօրինակելու միջոցով: Այս առումով իրավացի է Մ. Մոնտենը. «...Մենք որքան ասես կարող ենք պնդել մերը, սակայն սովորույթն ու համընդհանուր կանոնները մեզ քարշ են տալիս իրենց ետևից»¹: 1Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը տարիքայինն է, երբ սովորողի արժեքային կողմնորոշումները, արժեքային նախապատվությունները, վարքն ու բարոյահոգեբանական գծերը դրսևորվում են՝ ըստ տարիքային և կազմաբնախոսական առանձնահատկությունների: Արտաքուստ արժեհամակարգային դաստիարակության առանցքը դրսևորվում է աշակերտի վարքի ու շփման հարաբերությունների որոշակի մակարդակում՝ խոսքում, արտաքին տեսքում, ազատ ժամանակն անցկացնելու ձևում, ապրելակերպում և այլն: Տարիքային դաստիարակությանը բնորոշ են հակումը դեպի մշակույթի որոշակի շերտերը, կենցաղին բնորոշ արժեքների որոշակի աստիճանակարգությունը: Սակայն այստեղ ամենակարևորը մանկավարժների կողմից «աշակերտների մեջ կյանքի նկատմամբ դրական վերաբերմունքի, ապրած յուրաքանչյուր օրվա համար ուրախության զգացում ապրելու ունակության ձևավորումն է»: Սովորողի անձի արժեքների ձևավորման վրա ազդող մյուս գործոնը միջանձնային

¹ ՄԱՆԱՏԵՆ «Փորձեր» 2016 էջ 26:

հարաբերություններն են կամ իրենց համար հեղինակավոր, երևելի մարդկանց հետ շփումները (ծնողներ, ուսուցիչներ, մեծահասակներ, ընկերներ և այլն): Բնական է, որ այդ հեղինակավոր անձինք կարող են լինել նաև աշակերտի վրա ներգործող հասարակական այս կամ այն կազմակերպությունների անդամները, դպրոցի տնօրենը, դասղեկը, ուսուցիչը և այլն: Աշակերտը նրանցից կարող է ստանալ արժեքների վերաբերյալ ինչպես դրական մոդելներ, այդպես նաև բացասական: Ընդամին՝ բացասական մոդելները հակում ունեն ձևավորվելու ավելի արագ և անդառնալի բացասական ազդեցություն կարող են ունենալ սովորողի անձի արժեքային ճիշտ դաստիարակության վրա: Հետևաբար արժեքների դաստիարակության այս բնագավառը պահանջում է մանկավարժական խստագույն վերահսկողություն և ըստ հարկի՝ նաև միջամտություն: Աշակերտի արժեքների ձևավորման խնդիրները բնականաբար լուծվում են ինչպես ընտանիքում, այնպես էլ ուսումնական հաստատություններում՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի միջոցով: Ուսուցման դաստիարակչական ներգործությունը օբյեկտիվ օրինաչափություն է, որովհետև աշակերտների համար ուսուցումը գործունեության հիմնական տեսակն է, դրա համար էլ այն կարևոր դեր է կատարում նրանց անձի ձևավորման գործում: Ուսուցման գործընթացի դաստիարակչական ներգործության հարուստ աղբյուր է բուն գործընթացի բովանդակությունը, որովհետև ընտրելով դաստիարակչական առումով հիմնական գաղափարները, օրենքները և հասկացությունները՝ ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում առարկայական ծրագրերի բովանդակության յուրացման միջոցով աշակերտների մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական, գեղագիտական, բնապահպանական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք: Կրթության բովանդակության հետ միասին ուսուցման մեթոդները ներգործում են աշակերտների ճանաչողական ունակությունների վրա՝ նրանց հնարավորություն տալով ստացած գիտելիքները կյանքում օգտագործելու ըստ նպատակի:

Գլուխ 2

Սովորողների կրթական, դաստիարակչական, արժեքային և ընդհանուր զարգացման հիմնախնդիրները

Յուրաքանչյուր ժողովրդի պատմություն նրա անցած ուղին է, նրա կենսագրությունն ու հիշողությունը, դարերի ընթացքում նրա կերտած հոգևոր և նյութական արժեքների ամբողջությունը: Պատմության ուսումնասիրումը հիմք է յուրաքանչյուր քաղաքացու, հասարակության և պետության ապագա գործունեության: Մարդկության զարգացման ներկա փուլում, երբ առկա են սոցիալ-քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, աննախադեպ իրողություններ, սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման, պահպանման և ամրակայման հիմնախնդիրները դառնում են օրակարգային: Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մոտ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում: Աշակերտի արժեքների ձևավորման խնդիրները բնականաբար լուծվում են ոչ միայն ընտանիքում, այլ նաև ուսումնական հաստատություններում՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի միջոցով: Ուսուցման դաստիարակչական ներգործությունը օբյեկտիվ օրինաչափություն է, որովհետև աշակերտների համար ուսուցումը գործունեության հիմնական տեսակն է, դրա համար էլ այն կարևոր դեր է կատարում նրանց անձի ձևավորման գործում: Ուսուցման գործընթացի դաստիարակչական ներգործության հարուստ աղբյուր է բուն գործընթացի բովանդակությունը, որովհետև ընտրելով դաստիարակչական առումով հիմնական գաղափարները, հասկացությունները՝ ուսուցիչը հնարավորություն է ստանում պատմության առարկայի ծրագրի յուրացման միջոցով աշակերտի մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք²: Սովորողների անձի արժեքների ձևավորման առումով հանրակրթության մեջ ուրույն նշանակություն ունի ուսուցանվող պատմություն առարկան, որը հնարավորություն է տալիս կազմակերպել աշակերտների իմացական գործունեությունը՝ ապահովելով նրանց հասարակական գիտակցության

² Փարեմու Գյ սն Ի, «Սովորողների արժեհամակարգի ձևավորումը հանրակրթական ու սու մնական հաստատությ ունում», էջ 397:

գարգացումը, ձևավորել դպրոցականների արժեքային կողմնորոշումները, գաղափար տալ քաղաքակրթության առանձնահատկությունների, հայ մշակույթի մասին, ճանաչելի դարձնել Հայաստան աշխարհն ու հայրենի բնօրրանը, դաստիարակել հայրենասիրություն, հայրենիքին անձնագոհ նվիրվելու, այն կյանքի գնով պաշտպանելու կամք ու վճռականություն: Ճանաչելու և գնահատելու մեր և այլոց հոգևորարժեքները, սերունդ կրթելու և մարդկային հատկանիշներով նրանց դաստիարակելու հսկայական ներուժ: Պատմություն առարկայի դասավանդումը հանրակրթական դպրոցում դուրս է գալիս ուսուցանելու նեղ շրջանակից՝ վերածվելով սովորողների բարոյական, քաղաքական, հոգևոր արժեհամակարգը ձևավորելու մի միջոցի, հարստացնում է սովորողների հոգևոր պաշարները և հղկում գեղագիտական ճաշակը, ինչը էական նշանակություն ունի նրանց արժեհամակարգի լիարժեքության և ընդգրկունության առումով: Անցյալի փորձը ուսումնասիրելը մեզ օգնում է իմաստավորելու ներկան և կանխատեսելու ապագան: Պատմական գիտելիքներն ավելի ակտիվ թափանցելով հասարակական կյանքի մեջ, ընդլայնվում են դրանց գործունեության ոլորտները, հետազոտության օբյեկտները³: Պատմական գիտության գործառույթները պայմանավորված են ժամանակակից իրականության վրա պատմական փորձի, պատմական գիտելիքների ազդեցությամբ: Հենց դրանց համախմբությամբ էլ որոշվում է պատմական գիտության արժեքը, այն, թե որքան է դրա սոցիալական պահանջվածությունը և ինչքանով են դրա միջոցով լուծվում հասարակության առջև ծառայած հիմնախնդիրները: Իհարկե, մարդկանց կողմից իրենց անցյալով հետաքրքրվելն ամբողջապես պայմանավորված չէ միայն դրա հասարակական ազդակներով: Պատմության նկատմամբ հետաքրքրությունը կարող է պայմանավորված լինել նաև զուտ գիտականության պահանջով, անցյալի իրողությունները ճանաչելու ձգտմամբ, դրանք վեր հանելու, այսինքն՝ ճշմարտության բացահայտման մղումով: Հայոց պատմությունը կազմում է համաաշխարհային պատմության մի օղակը: Ուստի այն պետք է ուսումնասիրվի ընհանուր պատմության հետ միասնության մեջ: Այդ միասնությունը կարելի է ապահովել.

1. միևնույն դարաշրջանի պատմական դեպքերի ու երևույթների համաժամանակյա ուսուցման միջոցով,

³ Պ. կայ մն Ա, «Հայ ոց պատմութ ռւնը 8-9-րդ դասարաններում», 2013, էջ 9:

2. ընդհանուր պատմական հասկացությունների և գաղափարական յուրացման միջոցով,

3. ներառարկայական կապերի մշատական իրականացման միջոցով: «Հայոց պատմություն» առարկայի ուսումնասիրման շնորհիվ ձևավորվում է պետականամետ մտածելակերպ ունեցող, հայոց ազգային և համամարդկային արժեքային համակարգը կրող, հայ ժողովրդի և հայոց պետականության դերը համաշխարհային պատմության համատեքստում պատկերացնող, ազգային դիմագիծ ունեցող, պատասխանատու քաղաքացի: Հայոց պատմությունը բովանդակում է դաստիարակչական վիթխարի ներուժ, հայրենասիրություն և ազգային արժանապատիվ գոյություն: Հայոց պատմության իմացությունը հնարավորություն կտա Հայաստանի Հանրապետության ապագա քաղաքացուն ուսումնառության ընթացքում ձեռք բերած փորձը, հայոց քաղաքակրթության դարավոր ավանդույթները, անցյալի դասերը, գիտելիքներն ու ճանաչողական հմտությունները լավագույնս ծառայեցնել հզորացման և բարգավաճման ուղին բռնած Հայաստանի անկախ պետությանը, պատկերացում կազմել համաշխարհային պատմության մեջ Հայաստանի ու հայ ժողովրդի զբաղեցրած տեղի ու դերի մասին: Հայոց պատմության ծրագրի շրջանակներում սովորողները ծանոթանում են հազարամյակների կենսագրություն ունեցող հայկական քաղաքակրթությանը, նրա առաջացման ու զարգացման օրինաչափություններին, ձեռքբերումներին, ստեղծած արժեքներին և համամարդկային նվաճումներին, ինչպես նաև՝ այդ ճանապարհին հայ ժողովրդի ունեցած դժվարություններին ու կորուստներին: Պատմության իմացության միջոցով է ձևավորվում ազգային ինքնագիտակցությունն ու մտածողությունը, պատասխանատու և սեփական տեսակետն ու դիրքորոշումը ունեցող, կշռադատված որոշումներ կայացնող, ազգային արժեհամակարգը կրող անձ⁴: Պատմական երկու դասընթացների կապն ու հիմնական գծերի համեմատումը հնարավորություն է ստեղծում ձևավորելու գիտելիքների ամբողջական համակարգ: Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում, նա առանձնացնում է ընդհանուր

⁴ Աննայ սն Լ, «Հանրակրթության արժեքային համակարգը», 2004, N1/2, էջ 10:

դաստիարակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, դասղեկական ժամ, խմբային, էքսկուրսիա, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը⁵: Ուսուցչի մասնագիտությունը հարգող մանկավարժները պետք է տիրապետեն մասնագիտական և մարդկային էթիկայի նորմերին, պատասխանատու լինեն աշակերտների կյանքի, վարքի, հոգեկան առողջության ու անձնային աճի համար, արժանապատվորեն կրեն այդ պատասխանատվությունը և պատրաստ լինեն իրենց սաների հետ համագործակցության: «Ուսուցչի գաղափարապես աղքատ, կենսականորեն անբովանդակ, դժգույն կերպարը ծնում է անտարբերություն, ձանձրույթ, բարոյական չկողմնորոշվածություն, անհեռանկարերեխայի ձևավորում, որից էլ դեպի կործանարար վարքագիծ, վատ ավանդույթի սաղմնավորում ընդամենը մեկ քայլ է»⁶: Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեքային և ընդհանուր զարգացման խնդիրներ: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիարակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցմամբ, այլ գիտելիքների ու կարողությունների, արժեքային որակների, բնավորության, զգացմունքների, կամքի, հոգեբանական տարբեր դրսևորումների, միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցմամբ: Հենց կրթության միջոցով է, որ ցանկացած լավ, բարի ու արժեքավոր բան փոխանցվում է մարդկանց, տարածվում հասարակության մեջ, դաստիարակում մատաղ սերնդին:

---

⁵ Бабанский Ю. К., “Функции осуществления комплексного подхода к воспитанию”, Москва, 1983, с. 111.

⁶ Кон И. С., “Психология старшеклассника”, Москва, 1980, с. 132.

ԳԼՈՒԽ 3

Սովորողների մեջ ինքնուրույնություն, նախաձեռնություն և ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը առարկայի դասավանդման ընթացքում

Ժամանակակից հասարակության մեջ՝ մարդկային գործունեության ընդգրկուն ոլորտում, իր ուրույն տեղն է զբաղեցնում կրթությունը, որի ուղղվածությունից ու արդյունավետությունից են կախված մարդկության զարգացման հեռանկարները: Կրթության անհրաժեշտությունն ու կարևորությունն անվիճելի է, քանի որ վերջինս պետք է կրթի և ձևավորի այն մարդուն, ով ընդունակ է դիմակայել կյանքի մարտահրավերներին, ով ընդունակ է նոր գիտելիքներ փնտրել, հայթայթել, յուրացնել դրանք և կիրառել ինչպես առօրյայում, այնպես էլ ոչ ստանդարտ իրավիճակներում: Տարբեր դարաշրջաններում պատմությանն անդրադառնալով և ներկայացված հասարակությունների վարքն ու բարքն ուսումնասիրելով, սովորողները հնարավորություն են ստանում ձևավորելու ավելի լայն աշխարհայացք՝ նկատելու հասարակական հարաբերությունների զարգացումը: Այս հանգամանքը հնարավորություն է տալիս սովորողների մոտ սերմանել քաղաքացիական այնպիսի վեհ հատկանիշներ, ինչպիսիք են սերը հայրենի հողի, ծնողների և մերձավորի նկատմամբ, պատասխանատվությունը, ազնվության և արդարության համար պայքարը և այլն: Գիտելիքը, տեղեկացվածությունը հանգեցնում են անձի ինքնաճանաչման, ներքին և արտաքին ազատության, ներանձնային և միջանձնային հարաբերություններում՝ ներդաշնակության: Այս ամենից բխում է, որ կրթությունը իրականացնողների՝ ուսուցիչների վրա մեծ պարտականություն է դրված: Հիմնական նպատակը կրթությունն այնպիսի մակարդակի բարձրացնելն է, որը երիտասարդ սերնդին հնարավորություն կտա առավելագույն չափով պատրաստ լինել ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու, ինքնուրույն կյանքի և ինքնահաստատվելու: Դրա համար անհրաժեշտ է, որ ուսուցիչները ճիշտ բացահայտեն իրենց աշակերտների ուժեղ ու թույլ կողմերը, ընդունակությունները, տարիքային և անհատական առանձնահատկությունները, ուսման նկատմամբ վերաբերմունքը, մոտիվացիան, քանի որ իրենք են ուսումնադաստիարակչական գործընթացի կազմակերպիչը: Անձնային-կողմնորոշված կրթությունը կրթական գործընթացի այնպիսի կազմակերպումն է, որը հիմնվում է սովորողների ու մանկավարժների անձնային

փոխգործակցության վրա՝ ստեղծելով նպաստավոր պայմաններ սովորողների ինքնակրթության, ինքնուրույնության, ինքնորոշման և ինքնաիրացման ունակությունների զարգացման համար: Ուսուցիչը սուկ տեղեկույթի կրող և հաղորդող չէ. նա աշակերտների մեջ զարգացնում է ինքնուրույն մտածելու, հսկայածավալ տեղեկատվության մեջ կողմնորոշվելու, մշակելու և դրանք նպատակային ու արդյունավետ օգտագործելու կարողություն: Աշակերտների ինքնուրույն գործունեությունը կարևոր է ինչպես դպրոցում, այնպես էլ կյանքի բոլոր բնագավառներում: Ինքնուրույն աշխատանքի ընթացքում են զարգանում գիտելիքների յուրացման գործընթացն իրականացնող ճանաչողական կարողություններն ու հմտությունները: Ինքնուրույն գործունեության նպատակը նոր սերնդին կյանքին, աշխատանքին նախապատրաստելն է: Ինքնուրույն գործունեության նպատակը բոլոր ժամանակներում որոշվում է հասարակական պահանջներով, գիտատեխնիկական առաջընթացի զարգացումով, ուսումնական հաստատություններով և ուսուցիչների զարգացման մակարդակով: Ինքնուրույն գործունեության նպատակի սահմանման հարցը որքան հին է, այնքան էլ արդիական է համարվում այն աշխատանքը, որի ընթացքում սովորողները պարզորոշ պատկերացնում են աշխատանքի նպատակը, դրա կատարման կարգը և կատարում են այն՝ առանց ուսուցչի անմիջական մասնակցության: Ինքնուրույն աշխատանքը դիտարկվում է որպես ուսուցման միջոց⁷: Այսօր առավել կարևոր է ապագա մասնագիտության համար ինքնորոշումը՝ սեփական անձի հնարավորությունների և կարողությունների գիտակցման ճանապարհով: Սովորողների ինքնուրույնության համար անհրաժեշտ նախապայմաններ են հանդիսանում որոշման կայացումը, ներքին ազատությունը, պատասխանատվության գիտակցումը, կայացման ձգտումը, ինչին հնարավոր է հասնել գիտելիքի, մասնագիտության նախընտրության և պահանջարկի համապատասխանությամբ, արժեհամակարգի ձևավորմամբ, մատչելի տեղեկատվության ապահովմամբ և այլն... Ինքնուրույնության խթանման համար անհրաժեշտ է կարևորել համապատասխան մոտեցումներն ու սպասումները ինչպես տարիքային տարբեր փուլերում, այնպես էլ կրթական տարբեր աստիճաններում⁸:

⁷ Бордовская Н. В., “Современные образовательные технологии: учебное пособие”, Москва, 2010, с. 226.

⁸ Պատյ սն Վ Ռ, Գլլ սոյ սն Ա Ա, Արգայ սն Դ Յու., Մւրաոյ սն Ե Բ, «Սովորողի ինքնուրույն տւթ սն և մասնագիտական ինքնորոշման հոգեբանական գնահատումը» Երևան, 2017, էջ 7:

Եթե տեղեկացվածությունը, մասնագիտությունների մասին պատկերացումները բավարար լինեն ինքնորոշման համար, ապա ուսումնական հաստատություններում սովորողները կարող են ինքնուրույն կողմնորոշվել սպասվող հոսքային ընտրության համար, այսինքն կայացնել որոշում՝ որպես ապագա մասնագետ:

Ե Ձ Ր Ա Կ Ա Ց ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Հանրակրթական դպրոցում ուսուցանվող ցանկացած ուսումնական բնագավառ՝ սովորողի արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացում որոշակի մասնաբաժին ունի: Պատմություն առարկայի արժեհամակարգի բաղադրիչներում առկա են համամարդկային, քրիստոնեական և այլ արժեքներ, ուստի պետք է բացահայտել դրանց իրականացման ճիշտ մեխանիզմներն ու ուղիները: Որպեսզի պատմություն առարկան յուրաքանչյուր սովորողի համար անձնային նշանակություն ստանա, անհրաժեշտ է, որ դասի ընթացքում ստեղծվի ստեղծագործական, համագործակցության մթնոլորտ, խրախուսվի յուրաքանչյուր նախաձեռնություն, խրախուսվի իմացական ցանկացած գործընթաց, յուրաքանչյուր իմացական փորձ: Բազմաթիվ ստեղծագործություններ քաղաքացիական գիտելիքներից ու որակներից բացի սովորողին հնարավորություն են տալիս մշակել արժեքային այնպիսի որակներ՝ ինչպիսիք են մարդասիրությունը, գթասրտությունը, հանդուրժողականությունը, հարգանքը ուրիշների հանդեպ և այլն: Արժեքային կողմնորոշումն անհատի կառուցվածքի կարևորագույն բաղադրիչն է: Զարգացած արժեքային կողմնորոշումը անհատի հասունության նշան է, նրա սոցիալականության ցուցանիշը: Այսպիսով, պատմության առարկայի դասավանդումը զարգացնում է աշակերտների ճանաչողական, տրամաբանական, ստեղծագործական մտածողությունը, հաղորդակցման, համագործակցային և ինքնուրույն գործունեության կարողություններն ու հմտությունները, նպաստում է պատմական դեպքերը, երևույթները համեմատելու, համադրելու, վերլուծելու, գնահատելու, ընդհանրացնելու, մարդասիրության, հայրենասիրության և սոցիալական արդարության ոգով տոգորված ժամանակակից ազատ ու գիտակից անհատի և քաղաքացու արժեքային համակարգի ձևավորմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ղազարյան Ա., «Պատմության առարկան, գործառույթները և հիմնական մեթոդները», («Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն»), 2017, № 3 (24)
2. Ղուկասյան Ա., «Հայոց պատմությունը 8-9-րդ դասարաններում» (Ուսուցչի ձեռնարկ), 2013, 88 էջ: 3. Մանասյան Ն., «Հանրակրթության արժեքային համակարգը», («Մանկավարժություն» գիտամեթոդական վերլուծական ամսագիր), 2004, N1/2
4. Պապոյան Վ. Ռ., Գալստյան Ա. Ս., Սարգսյան Դ. Յու., Մուրադյան Ե. Բ., «Սովորողի ինքնուրույնության և մասնագիտական ինքնորոշման հոգեբանական գնահատում», (Մեթոդական ուղեցույց), Եր., ԵՊՀ հրատ., 2017
5. Փարենուզյան Ի., «Սովորողների արժեհամակարգի ձևավորումը հանրակրթական ուսումնական հաստատությունում»
6. Бабанский Ю. К., “Функции осуществления комплексного подхода к воспитанию”, (“Просвещение”), Москва, 1983
7. Бордовская Н. В. “Современные образовательные технологии: учебное пособие”. (кол. авторов; под ред. Бордовской Н.В. М.), Кнорус, 2010
8. Кон И. С., “Психология старшеклассника”, (“Просвещение”), Москва, 1980
9. Котова С. А., “Педагогика начального образования”. (Учебник для вузов, Под ред. С.А.Котовой. – СПб), Питер, 2017
10. Ступина С.Б., “Технологии интерактивного обучения в высшей школе”, (Учебнометодическое пособие. Саратов: Издательский центр «Наука»), 2009